

F.M.
DOSTOIEVSKI
Însemnări
din subterană

Traducere din limba rusă
și note de Emil Iordache

POLIROM
2012

Cuprins

Subterana	5
Pornind de la lapovița	57

De la primul pas mi-a dat peste nas un ofițer.

Stăteam lângă masa de biliard și, neștiind cum se joacă, îl încurcam pe ofițer, care trebuia să treacă; m-a luat de umeri și, tăcut – fără să mă prevină și fără să-mi dea vreo explicație –, m-a mutat din locul unde stăteam în alt loc și a trecut pe lângă mine ca și cum nu m-ar fi observat. L-aș fi iertat dacă m-ar fi pocnit, dar nu-l puteam nicidecum ierta că m-a mutat din loc și mi-a ignorat cu atita insolentă prezența.

Naiba știe ce-aș fi dat atunci pentru o ceartă adevărată, mai corectă, mai decentă, ca să zic așa, mai literară! M-a tratat ca pe o muscă. Ofițerul era un zdrahon înalt de vreo doi metri; iar eu sint o ființă scundă și pirpirie. De altminteri, cearta depindea de mine: ar fi fost destul să protestez și, desigur, m-ar fi aruncat pe fereastră. Dar m-am gândit bine și am preferat... să dau înapoi inciudat.

Din circiumă am ieșit jenat și tulburat, m-am dus întins acasă, iar a doua zi mi-am continuat meschinul desfrîu și mai cu frică, mai timorat – dar totuși l-am continuat. De altminteri, să nu cumva să credeți că mi-a fost frică de ofițer din lașitate: niciodată n-am fost laș în suflet, deși mi-a fost mereu frică în realitate, dar, nu vă grăbiți să rîdeți, fiți siguri că am o explicație pentru asta; puteți fi siguri că am explicații pentru orice.

Ah, dacă acest ofițer ar fi fost dintre acei care acceptă duelul! Însă nu, el era dintre

acei domni (vai, demult dispăruți!) care preferau să acționeze cu tacurile sau, precum locotenentul Pirogov al lui Gogol, pe cale ierarhică. Însă duelul nu-l acceptau, iar cu cei de teapa noastră, cu civilii, ar fi găsit cu cale că ar fi chiar indecent să se dueleze – de fapt, considerau duelul drept ceva inadmisibil, libertin, franțuzesc, în timp ce jigneau pe săturatelea, mai ales în cazul în care aveau aproape doi metri.

Nu mi-a fost frică din lașitate, ci din nemărginită vanitate. Nu m-au speriat cei doi metri ai staturii lui și nici eventualitatea de-a fi bătut zdravăn și azvirlit pe fereastră; ce-i drept, curaj fizic aș fi avut destul, însă n-am avut suficient curaj moral. M-am temut că toți cei prezenți, începînd cu impertinentul de marcator și pînă la ultimul conțopist imputit și bubos, care se învîrtea și el pe-acolo, cu gulerul numai din jeg – nu mă vor înțelege și vor rîde de mine cînd voi protesta și voi începe să vorbesc cu el în limbajul literaturii. Pentru că de punctul onoarei, adică nu de onoare, ci de punctul onoarei (*point d'honneur*) la noi, nici pînă astăzi, nu se poate discuta decît în limbajul literaturii. În limba obișnuită nici nu se pomeneste de „punctul onoarei”. Eram pe deplin convins (simțul realității, în pofida a tot romantismul) că, pur și simplu, toți se vor umfla de ris, iar ofițerul nu mă va bate așa ușor, în glumă, ci negreșit se va apuca să-mi dea cu genunchiul în fund, făcînd cu mine, prin această cameră, înconjurul mesei de biliard și, poate, numai după aceea

imi va face hatirul să mă azvîrle pe fereastră. Desigur, acestei istorii de toată mizeria nu-i puteam pune capăt numai așa, plecînd. Mai tîrziu, aveam să-l întîlnesc adeseori pe stradă pe ofițer, așa că l-am luat la ochi. Atîta doar: nu știu dacă m-a recunoscut și el. Cred că nu; trag această concluzie pe baza cîtorva indicii. Dar eu, eu îl priveam cu ciudă și dușmănie, situație care a ținut așa... cîțiva ani! Pe măsura scurgerii timpului, ura mea chiar se amplifică. La început, discret, am început să culeg informații despre el. Mi-a fost greu, pentru că nu cunoșteam pe nimeni. Dar odată, pe stradă, cineva l-a strigat pe numele de familie, cînd eu îl urmăream de la distanță, ca și cum aș fi fost legat de dînsul, și am aflat cum îl cheamă. Altă dată l-am urmărit pînă acasă și, dîndu-i portarului o grivnă, am aflat în ce apartament stă, la care etaj, singur sau cu cineva etc. – într-un cuvînt, tot ce se poate afla de la un portar. Într-o dimineată, deși pînă atunci n-o mai făcusem pe literatul, mi-a trecut subit prin minte să-l descriu într-o lumină demascatoare, caricaturală, scriind o povestire. Povestirea am scris-o cu plăcere. Îl demascam, chiar îl calomniam; numele de familie i l-am schimonosit mai întîi în așa fel, încît putea fi identificat de îndată, dar pe urmă, după o matură chibzuință, i l-am schimbat și am trimis povestirea la revista *Otecestvennie zapiski*¹. Însă pe-atunci

1. *Analele patriei* (rus.) – revistă politică și literară care a apărut în perioada 1818-1884.

nu erau încă la modă demascările și povestirea nu mi-a fost publicată. Mi-a fost tare ciudă. Cîteodată mă sufocam de necaz. I-am compus o scrisoare superbă, fermecătoare, implorîndu-l să-mi prezinte scuze; în caz de refuz, îi făceam o aluzie destul de fermă că ne vom duela. Scrisoarea era atît de bine compusă, încît, dacă ofîterul ar fi priceput cît de cît ce înseamnă „frumosul și sublimul”, negreșit ar fi dat buzna la mine ca să mi se arunce la piept și să-mi propună prietenia lui. Și ce bine ar fi fost! Ce bine, ce bine ne-am fi împăcat noi doi! „El m-ar fi ocrotit cu înalta lui poziție socială, eu l-aș fi înnobilit cu erudiția mea, ei bine... cu ideile mele și cîte lucruri frumoase n-am fi putut face noi doi!” Imaginați-vă că pe-atunci trecuseră deja doi ani de cînd mă jignise și provocarea mea era cel mai revoltător anacronism, în pofida ingeniozității de care dădeam dovadă în scrisoare, explicînd și mascînd anacronismul. Dar, slavă Domnului (și-acum, cu lacrimi în ochi, îi mulțumesc Celui-de-sus), scrisoarea n-am expediat-o. Mă ia și-acum cu frig cînd îmi amintesc ce-ar fi putut ieși dacă aș fi expediat-o. Și într-o bună zi... într-o bună zi m-am răzbunat în cel mai simplu, în cel mai genial mod cu putință! Pe neașteptate, mi-a venit o idee extraordinară. Uneori, în zilele de sărbătoare, către ora patru, umblam pe Nevski Prospekt, plimbîndu-mă pe partea însorită a bulevardului. La drept vorbind, nu mă plimbam cîtuși de puțin, ci înduram infinite chinuri, înjosiri și revărsări

ale fierei; dar se vede treaba că tocmai de asta aveam nevoie. Mă fițiam ca un țipar, în modul cel mai penibil cu putință, făcînd întruna loc ba generalilor, ba ofițerilor din regimentele de gardă și de husari, ba cucoanelor; în aceste momente simțeam dureri convulsive în inimă, mă treceau fiori fierbinți pe șira spinării, numai gîndindu-mă la mizeria costumului meu, la mizeria și trivialitatea minusculei mele siluete care se fofilează prin mulțime. Era un chin de mucenic, o permanentă și insuportabilă înjosire la gîndul că sînt o muscă în fața acestei lumi, o muscă parșivă, inutilă – mai inteligentă, mai cultă, mai distinsă decît toți, asta se înțelege – dar o muscă, făcîndu-le loc tuturor să treacă, umilită și obidită de toți. De ce căutam chinul ăsta, de ce umblam pe Nevski nu știu, știu doar că mă *trăgea* așa pe bulevard ori de cîte ori aveam posibilitatea.

Tot pe-atunci am început să simt acele afluxuri de desfătare despre care am vorbit în primul capitol. Însă, după istoria cu ofițerul, bulevardul a început să mă atragă și mai mult: pe Nevski îl întîlneam cel mai des, tot acolo îl admiram. Și el se plimba pe Nevski mai ales în zilele de sărbătoare. Cu toate că și el le făcea loc generalilor și demnitarilor, deși se strecura și el ca un țipar printre dînșii, pe alde mine sau pe alții chiar mai curăței decît mine îi călca pur și simplu în picioare; înainta drept spre ei, ca și cum spațiul ar fi fost gol, în nici un caz nu-i ceda cuiva trecerea. Privindu-l, mă lăsam pradă furiei mele și... inciudat, mă dădeam de fiecare dată la

o parte din calea lui. Mă chinuia gândul că nici pe stradă nu pot fi nicidecum pe picior de egalitate cu el. „De ce neapărat tu trebuie să fii primul care se dă la o parte? Îmi imputam câteodată singur, cuprins de o isterie nebună, trezindu-mă pe la trei și ceva după miezul nopții. De ce tocmai tu, și nu el? Nu știi că nu există nici o lege și că nu scrie nicăieri de asta? Măcar dacă ar fi în mod egal, cum se întâmplă atunci când se întâlnesc doi oameni delicți: unul cedează jumătate, celălalt tot jumătate și uite-așa trec, respectându-se reciproc.” Dar nu era așa, eu eram cel care se dădea la o parte, iar el nici măcar nu observa că îi cedez trecerea. Și iată, m-a fulgerat deodată ideea cea mai grozavă. „Ce-ar fi, mi-am zis eu, dacă m-aș întâlni cu el și... nu m-aș da deoparte? De-al dracului să nu mă dau la o parte, chiar dacă ar trebui să-l îmbrîncesc; ei, ce-ar fi?” Încetul cu încetul, acest gând îndrăzneț a pus stăpînire atît de mult pe mine, încît nu-mi mai dădea pace. Vîsam la asta neîncetat, ieșeam grozav de des pe Nevski, într-adins, ca să-mi imaginez mai clar cum voi face și cînd o voi face. Eram entuziasmat. Din ce în ce mai mult mi se părea că această intenție este verosimilă și posibilă. „Desigur, nu-l voi îmbrînci de-adevăratelea, îmi ziceam eu, îmbunîndu-mă de bucurie cu anticipație, pur și simplu n-o să mă feresc, o să mă ciocnesc cu el, dar nu ca să-l doară, ci, așa, umăr la umăr, exact cît admit conveniențele; mă voi izbi în el exact atîta cît și el se va izbi în mine.” Pînă la